

SAHA ÇALIŞMALARI BAĞLAMINDA ARAŞTIRMACI İYİLİK HALİNİN KORUNMASI

E. Mümine Barkçin

Araştırma etiğinden söz edildiğinde genellikle akla ilk gelen, katılımcıların korunması için belirlenmiş kurallardır. Sosyal araştırmalarda etik, geçmişte gücünü kötüye kullanmış bilim insanlarının çalışmalarından dolayı karmaşık ve çok boyutlu bir konudur. Helsinki Deklarasyonu ya da Nuremberg Kodu gibi etik kurallar, insan hakkı ihlali yapan araştırmacılara karşı katılımcıların korunması için belirlenmiştir (Resnik, 2021). Türkiye’de ise üniversite etik kurulları, bilimsel araştırmalar ve yayınlar ile eğitim süreçleri için etik kuralları belirlemekten sorumludur (Alev ve Genç, 2015; akt. Gün, 2020). Üniversite etik kurulları akademik etik kurallara göre düzenlenmektedir. Yükseköğretim Kurulu (YÖK) 2012 yılında Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönetmeliğini yayımlamış; böylelikle yapılan bütün bilimsel araştırma, yayın ve etkinliklerde izlenmesi gereken etik kuralları belirlemiş, üniversite etik kurullarının takip etmesi gereken ilkeleri de tanımlamıştır (akt. Alev ve Genç, 2015).

Katılımcıların korunması araştırma etiğinin önemli bir parçası olmakla birlikte, araştırmacıların korunması da aynı derecede önemli olan bir başka boyutudur. Son yıllarda özellikle Avrupa’da dikkat çekmeye başlayan araştırmacının iyilik halinin korunması, saha çalışmalarında araştırmacıların karşılaşma ihtimali olan zorluklar ve tehditleri ön plana koyması açısından önemlidir. Araştırmacı iyilik halini hem metodolojik hem de etik açıdan ele alan bazı çalışmalar, araştırmacıların iyilik halinin korunmasının hem araştırmacının hem de kurumların etik bir sorumluluğu olduğunu tartışmaktadır (Rager, 2005; Burkitt, 2012; Warden, 2013; Bowtell et al., 2013). Saha çalışmalarında, gerek katılımcılar gerek çalışmanın konusu gerek de saha çalışmasının yürütüldüğü çevre açısından araştırmacıların iyilik halini tehdit eden birçok durum ve kişi bulunmakta, dolayısıyla araştırmacıların iyilik halinin çalışılması bu açıdan da önem arz etmektedir.

Ana amacı araştırmacıların saha çalışmalarındaki deneyimlerini ve saha sürecinin zorluklarına nasıl hazırlandıklarını, bu süreçteki ihtiyaçlarını ve kurumlarında bir destek sisteminin olup olmadığını anlamak olan bu çalışmanın iki araştırma sorusu vardır: 1) Araştırmacıların iyilik halinin korunmasına etik olarak nasıl yaklaşılmaktadır? 2) Araştırmacılar iyilik hallerini korumak için sahaya nasıl hazırlanmaktadır? İkinci araştırma sorusu araştırmacıların bireysel, kurumsal ve toplumsal hazırlıklarını/desteklerini içermektedir. Yorumlamacı ve eleştirel sosyal araştırma yaklaşımları kullanılan bu nitel araştırma, halen devam eden bir doktora tezine aittir. Araştırmacılar, süpervizörler ve etik kurul üyeleriyle yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşmeler ve araştırmacılarla odak grup çalışmalarına dayanan bu çalışmada ilk bulgulara bakıldığında 2 ana temanın öne çıktığı görülmektedir: destek ve iletişim. Destek, araştırmacılara resmi ya da informel ilişkilerle sunulan maddi manevi her türlü faydadır. İletişim ise araştırmacının sahada yer alan her bir paydaşla (süpervizör, akranlar/iş arkadaşları, ekip üyeleri, aile ve arkadaşlar, diğer aktörler) olan ilişkisini içermektedir. Destek ve iletişim temaları bir arada bulunduğu araştırmacıyla iyilik hallerini korumaları için gereken direnç ve motivasyonu sağlamaktadır. Bu iki ana temayla ilişkili birçok alt temalar da bulunmaktadır; ancak öne çıkanlara bakıldığında kurumsal olarak araştırmacılara sağlanan maddi, psikolojik desteklerin ve organizasyon desteğinin önemli olduğu görülmektedir. Bununla birlikte aile ve arkadaşlardan gelen sosyal destek de araştırmacıların en çok önem verdiği destek türlerindendir. İletişim temasında ise araştırmacının süpervizörü, iş arkadaşları ve (varsa) diğer ekip üyeleriyle yaptığı deneyim paylaşımı alt temasının ön plana çıktığı görülmektedir.

Kaynaklar

- Alev, B. ve Genç, F. N. (2015). Türkiye’de üniversite etik kurulları üzerine bir inceleme. *Akdeniz İİBF Dergisi*, (31), 135-182.
- Bowtell, E. C., Sawyer, S. M., Aroni, R. A., Green, J. B. ve Duncan, R. E. (2013). "Should I send a condolence card?" Promoting emotional safety in qualitative health research through reflexivity and ethical mindfulness. *Qualitative Inquiry*, 19(9), 652-663. 10.1177/1077800413500927
- Burkitt, I. (2012). Emotional reflexivity: Feeling, emotion and imagination in reflexive dialogues. *Sociology*, 46(3), 458-472. 10.1177/0038038511422587
- Gün, M. (2020). Türkiye’de klinik araştırma etik kurullarının yapılanmaları. *Lokman Hekim Dergisi*, 10(2), 269-279.
- Rager, K. B. (2005). Compassion stress and the qualitative researcher. *Qualitative Health Research*, 15(3), 423-430. 10.1177/1049732304272038
- Resnik, D. B. (2021, November 16). *Research ethics timeline*. National Institute of Environmental Health Sciences. <https://www.niehs.nih.gov/research/resources/bioethics/timeline/index.cfm>
- Warden, T. (2013). Feet of clay: Confronting emotional challenges in ethnographic experience. *Journal of Organizational Ethnography*, 2(2), 150-172. 10.1108/JOE- 09-2012-0037